Roll No. : ....

Total No. of Questions : **12**]   [Total No. of Printed Pages : **4**

A–243

B.A. (Part–II) Examination, 2022

SANSKRIT

Paper - II

(वैदिक साहित्य, गद्य साहित्य एवं व्याकरण)

Time : 3 Hours]   [*Maximum Marks : 100*

खण्ड–अ   **(अंक : 2 × 10 = 20)**

नोट :– सभी **दस** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **50** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **2** अंक का है।

खण्ड–ब   **(अंक : 8 × 5 = 40)**

नोट :– सात में से किन्हीं **पाँच** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **200** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **8** अंक का है।

खण्ड–स   **(अंक : 20 × 2 = 40)**

नोट :– चार में से किन्हीं **दो** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **500** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **20** अंक का है।

खण्ड–अ

1. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति। केषाञ्चित् पञ्चानां प्रश्नानां उत्तराणि संस्कृतभाषायां देयानि–

   (i) अग्नि सूक्तस्य ऋषि देवता छन्दश्च लेखनीयः।

   (ii) होता कः भवति ?

   (iii) कः व्यमानाम् पृथिवीम् अदृंहत् ?

   (iv) हिरण्यमयं कवचं कः धारयति ?

(v) सूर्यस्य अश्वाः कीदृशाः वर्णाः ?

(vi) शुकनासोपदेशः इति ग्रन्थस्य रचनाकारः कः ?

(vii) शुकनासः कः आसीत् ?

(viii) 'तेन व्यक्तेन भुञ्जीथाः' कुत्र उल्लेखः वर्तते ?

(ix) येनाङ्गविकारः सूत्रस्य अर्थः लेखनीयः।

(x) समासस्य कति प्रकाराः भवन्ति ?

खण्ड–ब

नोट :– सप्त प्रश्नेषु केषाञ्चित् पञ्चानां प्रश्नानां उत्तराणि देयानि। उत्तर सीमा **200** शब्देषु।

2. कयोश्चिद् द्वयोः मन्त्रयोः अनुवादो विधेयः—

(i) मा नो वधाय हत्नवे जिह्वीळानस्य रीरथः।
मा हृणानस्य मन्यवे।

(ii) अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरहंसः पिपृता निरवद्यात्।
तन्नो मित्रां वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः॥

3. कयोश्चिद् द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या कार्या—

(i) ऊँ ईशावास्यमिदं सर्वं यत्किञ्च जगत्यां जगत्।
तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्विद्धनम्॥

(ii) विद्यां चाविद्यां च यस्तद्वेदोभयं सह।
अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्यथाऽमृतमश्नुते॥

4. कयोः द्वयोः गद्यांशयोः आर्यभाषायां (हिन्धाम्) अनुवादो विधेय—

(i) इन्द्रियहरिण हारिणी च सततमतिदुरन्तेयम् उपभोग–मृगतृष्णिका नवयौवन कषायितात्मनश्च सलिलानीव तान्येव विषय–स्वरूपाण्यास्वाद्यमानानि मधुरतराण्यापतन्ति मनसः। नाशयति च दिङ्मोह इवोन्मार्ग प्रवर्तकः पुरुषमत्यासङ्गो विषयेषु। भवादृशा एव भवन्ति भाजनानि उपदेशानाम्। अपगततले हि मनसि स्फटिकमणाविव रजनीकरगभस्तयो विशन्ति सुखेन उपदेशगुणाः।

(ii) आलोकयतु तावत् कल्याणाभिनिवेशो लक्ष्मीमेव प्रथमम्। इयं हि सुभटखड्गमण्डलोत्पलवन विभ्रम भ्रमरी लक्ष्मीः क्षीर सागरात् पारिजातपल्लवेभ्यो रागम् इन्दुशकलादेकान्तवक्रताम्, उच्चैः श्रवसश्चञ्चलताम्, कालकूटान्मोहनशक्तिम् मदिराया मदम्, कौस्तुभमणैरतिनैष्ठुर्यम्, इत्येतानि सहवासपरिचयवशाद्विरहविनोदचिह्नानि गृहीत्वोद्गता। नह्येवंविधम परमपरिचितमिह जगति किञ्चिदस्ति यथेयमनार्था।

5. इन्द्र सूक्तस्य सारं सोदाहरणं स्पष्टं करोतु।

6. (क) अधोलिखितेषु चतुर्णां वाक्यानां वाच्य परिवर्तनं करणीयम् :

   (i) सः पुस्तकं पठति।

   (ii) अहं आपणं गच्छामि।

   (iii) त्वं विद्यालयं गच्छसिन।

   (iv) सीता भोजनं करोति।

   (v) बालकाः उद्याने क्रिडन्ति।

   (ख) अव्ययीभाव समासस्य सोदाहरणं विवेचनं कुरु।

7. निम्नांकितेषु पदेषु विभक्तेः कारणं सूत्रोल्लेख-पूर्वकं वर्ण्यताम्—

   (i) पयसा ओदनं भुङ्क्ते।

   (ii) अन्तरा त्वां मां च हरिः।

   (iii) विप्राय शां ददाति।

   (iv) हरये रोचते भक्तिः।

   (v) ग्रामाद् आयाति।

   (vi) गोषु दुह्यमानासु गतः।

   (vii) गवां गोषु वा कृष्णा बहुक्षीरा।

   (viii) माथुरा पाटलिपुत्रकेभ्यः आढ्यतराः।

8. अधोलिखितेषु केषाञ्चित् चतुर्णां समस्तपदानां विग्रहं कुरुत, समासस्य नाम लिखतु—

   (i) पञ्चगङ्गम्

   (ii) दुःखातीत

   (iii) यूपदारु

   (iv) चौरत्रयम्

   (v) पितरौ

   (vi) घनश्यामः

   (vii) सप्तर्षयः

   (viii) राजपुरुषः

खण्ड–स

नोट :– अधोलिखितेषु चतुर्षु प्रश्नेषु कयोः द्वयोः विस्तृतं वर्णनं करणीय। उत्तर सीमा **500** शब्देषु भवितव्यम्–

9. शुकनासोपदेशे–ग्रन्थे शुकनासः कः उपदेशं ददाति साररूपेण सोदाहरणं प्रतिपाद्यताम्।

10. ईशावास्योपनिषदस्य वर्ण्य–विषयं सोदाहरणं विवेचनं करणीयम्।

11. अधोलिखितेषु पञ्चानां सूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या कार्या–

    (i) सह सुपा

    (ii) पञ्चमीभयेन

    (iii) विशेषणं विशेष्येण बहुलम्

    (iv) कुगतिप्रादय

    (v) दिक्संख्ये संज्ञायाम्

    (vi) संख्यापूर्वो द्विगु

    (vii) चार्थे द्वन्द्व

    (viii) अपमानानि सामान्य–वचनै

    (ix) उपमानानि सामान्य–वचनै

    (x) अनेकमन्य–पदार्थे

12. निम्नलिखितेषु सूत्राणां अर्थोदाहरण सहितं व्याख्या कार्या–

    (i) प्रातिपदिकार्थ–लिङ्ग–परिमाण–वचन मात्रे प्रथमा

    (ii) क्रुध–दुहेर्ष्या सूयार्थानां यं प्रति कोपः

    (iii) ध्रुवभषायेऽपादानम्

    (iv) साधकतमं करणम्

    (v) कर्मणायमभिप्रैति स सम्प्रदानम्

    (vi) आधारोऽधिकरणम्

    (vii) उपान्वध्याङ्वसः

    (viii) षष्ठी शेषे

    (ix) वारणार्थानाभीप्सितः

    (x) रुच्यर्थानां प्रीयमाणः